

ТАҚРИЗИ МУҚАРРИЗИ РАСМӢ

ба диссертатсияи Нажмудинзода Рисолат Хайридин дар мавзуи «Таърихи ташаккули истилоҳоти забоншиносии тоҷик» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.02.19 – Назарияи забон, ш. Душанбе, 2025.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ

Диссертатсияи Нажмудинзода Рисолат Хайридин дар мавзуи «Таърихи ташаккули истилоҳоти забоншиносии тоҷик» барои дарёфти дараҷаи илмӣ аз рӯи ихтисоси 10.02.19 – Назарияи забон мутобиқат мекунад.

Муҳимияти мавзу таҳқиқоти диссертатсионӣ. Таърихи ташаккули истилоҳоти забоншиносии тоҷик дорои аҳаммияти бузург аст, зеро он на танҳо ба омӯзиши таърихи илми забоншиносӣ мусоидат мекунад, балки равандҳои рушди тақомули забони тоҷикӣ ва илмӣ он низ равшан мегардад. Истилоҳот ва ё истилоҳоти илмӣ як аз бахшҳои асосӣ ва тавоноии рушди забон мебошад.

Забон ҳамчун падидаи иҷтимоӣ пайваста дар ҳоли таҳаввул қарор дорад ва яке аз омилҳои муҳими ин инкишоф, вусъат ва тақомули истилоҳот мебошад. Ин раванд бештар дар соҳаҳои марбут ба фаъолияти ақлонии инсон, аз ҷумла илм, техника, технология ва фанновариҳои навин мушоҳида мешавад, ки дар онҳо зарурати баён ва ифодаи мафҳумҳои тоза боиси пайдоиш ва густариши истилоҳоти нав мегардад.

Омӯзишу баррасии таърихи ташаккули истилоҳот, аз ҷумла истилоҳи забони тоҷикӣ аҳаммияти назариявӣ ва амалӣ дошта, ҷиҳати назарии он дар муайян намудани таърихи пайдоиши истилоҳот ва ҷойгоҳи онҳо дар таркиби луғавии забон, қорбурди иҷтимоии истилоҳотро дар марҳилаҳои гуногун муайян мегардонад.

Омӯштани таърихи истилоҳоти забоншиносӣ дарки амиқи нақши забонро ҳамчун пояи ҳувияти миллӣ таъмин мекунад.

Навгони илмӣ таҳқиқот пеш аз ҳама дар он аст, ки диссертант бори аввал дар илми забоншиносии муосири тоҷик таърихи ташаккули истилоҳоти забоншиносиро мавриди таҳлилу таҳқиқ қарор дода, вижагиҳои онро дар марҳилаи гуногуни таърихӣ муайян кардааст.

Ҳамчунин, аз нигоҳи илми муосири забоншиносӣ ташаккули истилоҳоти забоншиносии тоҷикро дар даври бостон ва асри миёна ба таври ҷудогона омӯхтааст, таъсирпазирии байниҳамдигарии низоми грамматикӣ араб ва ташаккули истилоҳоти забоншиносии тоҷикро баррасӣ карда, истилоҳоти бахши овошиносӣ, луғатшиносӣ, сарф ва наҳв дар илми забоншиносӣ гурӯҳбандӣ кардааст.

Бори аввал корбурди истилоҳоти забоншиносӣ дар даврони шуравӣ, рушди он дар замони истиқлол ва саҳми Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар эҳё, гиromидошт ва густариши забони тоҷикӣ мавриди таҳқиқ қарор додааст.

Нуктаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшавандаи таҳқиқот ҷамъи ақидаю натиҷаҳои диссертанро оид ба ҷамъбасти диссертатсия ишғол намуда, бо ҷаҳор банд асоснок карда шудаанд, ки ҷолиби диққат аст.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, нух зербоб, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот ва рӯйхати адабиёт иборат аст. Ҳаҷми умумии диссертатсия 170 саҳифаи ҷопи компютери ро ташкил медиҳад.

Боби якуми диссертатсия **«Назаре ба таърихи ташаккули истилоҳоти забоншиносии тоҷик»** унвон дошта, дар он аз бобати омӯзиши таърихи истилоҳоти забоншиносии тоҷик сухан рафтааст ва он аз 3 зербоб иборат мебошад.

Дар ин боб андешаҳои забоншиносони Ҳинд, Чину Эрон, Юнон ва мамлакатҳои гуногуни Шарқу Ғарб ҳамчунин доир ба пайдоиши илми забоншиносӣ ҷамъоварӣ шудаанд.

Инчунин, дар ин қисмат диссертант андешаҳои олимони ватаниву хориҷиро оид ба масъалаҳои истилоҳоти забоншиносӣ мавриди таҳлил қарор дода, ба чунин натиҷа расидааст, ки раванди тулони инкишофи илми забоншиносии тоҷик ҳамвора дар ҳолати рушду такомул қарор дошта, бо ворид шудани теъдоди зиёди калимаҳо таркиби луғавии худро рангин ва пурғановат сохтааст. Ин ҷараёни ба истилоҳ, ғанӣ сохтани забон аз асри IX, яъне аз замони салтанати давлати Сомониён оғоз ёфта, то имрӯз идома дорад.

Ҳамин тариқ, дар шаклгирии истилоҳоти забоншиносии бахшҳои сарфу наҳв донишмандони асримиёнаи форсу тоҷик, аз қабили Ибни Сино, Шамси Қайси Розӣ, Насириддини Тӯсӣ, Ҳоҷа Ҳасани Нисорӣ саҳми муҳим гузоштаанд.

Боби дуюми диссертатсия **«Гуруҳбандии истилоҳоти забоншиносӣ»** ном дошта, ба таҳқиқи хусусиятҳо ва гуруҳбандии истилоҳоти забоншиносии тоҷик бахшида шуда, фарогири 4 зербоб аст.

Дар ин боб диссертант оид ба ҷанбаҳои истилоҳоти бахши овошиносӣ, истилоҳоти бахши луғатшиносӣ, истилоҳоти бахши сарф, истилоҳоти бахши наҳв дар асоси омӯзиши мавод ва сарчашмаи таҳқиқ маъулмоти илман асоснок пешниҳод кардааст.

Дар воқеъ, гуруҳбандӣ намудани истилоҳоти забоншиносӣ баррасӣ намудани онҳо кори заҳматталабро ташкил мекунад, ки диссертант доир ба

ин масъала тавонистааст, ки ин қисматро дар доираи зербобҳо баррасӣ намуда, натиҷагирӣ намояд.

Дар натиҷа диссертант ба чунин хулоса расидааст, ки илми нахв ё синтаксис дар гузашта ба сифати як қисмати муҳимму алоҳидаи илми забоншиносӣ маҳсуб ёфта, донишмандони ин фан асоситарин масоили марбути ин бахшро дар таълифоти хеш мавриди баҳс қарор дода, истилоҳоту луғоти илми забоншиносии соҳаи нахвро мавриди қорбурд қарор дода, инчунин ин истилоҳотро шарҳу эзоҳ додаанд.

Боби сеюми диссертатсия **«Истилоҳоти забоншиносии тоҷик дар даврони муосир»** унвон дошта, аз 2 зербоб иборат аст. Боби мазкур ба таҳқиқи истилоҳоти забоншиносӣ дар даврони истиқлол бахшида шудааст. Мавриди зикр аст, ки баъд аз ба даст овардани истиқлоли давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон доираи қорбасти забони тоҷикӣ васеъ гардид ва муносибати сиёсӣ иқтисодӣ ва фарҳангии он бо кишварҳои гуногуни ҷаҳон рӯ ба густариш аст ва ин боис ба он аст, ки на танҳо фарҳангҳои дузабона русӣ-тоҷикӣ ва тоҷикӣ-русӣ, балки фарҳангҳои бисёрзабонаи тоҷикӣ бо забонҳои дигаре, ба монанди англисӣ, арабӣ ва амсоли инҳо, ки талаботи замон аст, тартиб дода шаванд ва омӯзиши таърихӣ ва муқоисавии истилоҳоти соҳаи гуногун, аз ҷумла, забоншиносӣ низ густурда гардад.

Ҳамин тариқ, диссертант қайд намудааст, ки қорбурди истилоҳоти забони тоҷикӣ дар даврони Истиқлол бештар бо забони тоҷикӣ ба мушоҳида мерасад, зеро дар ин давра яке аз вазифаҳои аввалиндараҷаи забоншиносон ин ба меъёрҳои забони тоҷикӣ мутобиқ гардонидани калимаву истилоҳот ба шумор меравад. Албатта, гарчанде донишмандон ва мутахассисони соҳаи забоншиносӣ дар ҳамгунасозии истилоҳоти забоншиносӣ қорҳои зиёдеро ба анҷом расонида бошанд ҳам, вале то айнаи ҳол масъалаҳои мавҷуд аст, ки роҳи ҳалли ҳудро металабанд.

Қайд қардан ба маврид аст, ки мазмун ва сохтори бобу зербобҳои диссертатсия аз нигоҳи мантиқӣ ва илмӣ дуруст номгузорӣ қарда шудаанд.

Аҳаммияти илмию амалии таҳқиқот дар он аст, ки натиҷаҳои илмии бадастомада дар илми забоншиносӣ метавонанд мусоидат намояд. Натиҷаҳои таҳқиқот зимни маводди диссертатсияи мазкурро дар дарсҳои лексионӣ, дар курсу семинарҳои махсус аз таърихи забони тоҷикӣ, таърихи истилоҳоти илмӣ, ба хусус, забоншиносӣ дар факултетҳои равияи филологӣ ва дигар риштаҳои илмҳои башардӯстӣ мавриди истифода қарор додан мумкин аст ва ҳамчунин, истилоҳоти махсуси илмии соҳаро дар фарҳангномаҳо чун мавод истифода намудан мувофиқи мақсаду матлаб хоҳад буд.

Диссертант оид ба мавзуи таҳқиқоти диссертационӣ, 8 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 6 мақола дар нашрияҳои илмӣ тақризшавандаи Комиссияи олии аттестационии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таълиф намудааст, ки онҳо мазмуну муҳтавои диссертатсияро инъикос карда метавонанд.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талабот. Сохтор, мундариҷа, услуб, ороиш, ҳаҷми диссертатсия ба меъёрҳои мӯйяншудаи Комиссияи олии аттестационии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ мебошад.

Автореферати диссертатсия фарогири мазмуну муҳтавои таҳқиқоти диссертационӣ буда, ба талаботи “Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ” (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.06.2021, №267) ва «Дастурамал оид ба тартиби барасмиятдарории диссертатсия, автореферати диссертатси ва дигар маводди илмӣ (фармоиши КОА назди Президенти ҚТ аз 27.12.2024, №493)» ҷавобгӯ мебошад.

Ногуфта намонанд, ки диссертатсияи номбурда баробари комёбиву муваффақиятҳо будан, инчунин аз камбудихо низ орий нест, ки чанде аз онҳоро барои беҳтар гардидани муҳтавои диссертатсия дар оянда пешниҳод мекунем:

1. Дар матни диссертатсия баъзе ғалатҳои техникӣ ба назар мерасад, ки ислоҳи онҳо сифати корро беҳтар мегардонад;
2. Дар диссертатсия муаллиф ба ҳатогиҳои имлоӣ, грамматикӣ ва услубӣ роҳ додааст;
3. Дар диссертатсия ҷо-ҷо андешаву фарзияҳои илмӣ бидуни нишон додани манбаъ ба таври умумӣ баён карда шудааст.

Эродҳои мазкур хусусияти тавсиявӣ дошта, арзиши баланди илмӣ таҳқиқоти диссертациониро коста намегардонанд.

Мазмуну мундариҷаи диссертатсия бо фишурдаи он, ки бо ду забон: тоҷикӣ ва русӣ таълиф гардидааст, мувофиқат мекунад ва муҳтавои он ба мақолаҳои ба нашррасидаи муҳаққиқ, ки дар маҷмӯъ 8 ададро ташкил медиҳанд, пурра инъикос карда метавонанд.

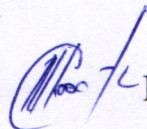
Дар умум, муаллиф мақсаду вазифаҳои гузошташударо пурра иҷро намуда, дар ин самт натиҷаҳои муайянеро барои дифоъ пешниҳод кардааст.

Ҳамин тавр, таҳқиқоти диссертационии мазкур дар мавзуи «Таърихи ташаккули истилоҳоти забоншиносии тоҷик» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.02.19 – Назарияи забон, қори мустақилона ва дар сатҳи ҳуби илмӣ анҷомдодашуда ба шумор рафта, дорои арзиши илмӣ амалӣ аст ва ба талаботи бандҳои 31, 33, 34 ва 35-уми Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии

Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, № 267 ва тағйиру иловаҳо ба қарори
Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26.06.2023, №295 тасдиқ шудааст,
ҷавобгӯ буда, муаллифи он Нажмудинзода Рисолат Хайридин сазовори
дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ, аз рӯйи ихтисоси
10.02.19- Назарияи забон мебошад.

Муқарризи расмӣ:

номзади илмҳои филологӣ,
дотсент, мудири кафедраи
педагогика, психология ва
методикаи таълими ДҶТИБКСМ

Шердилова Сурайё Фармонбековна

Суроға: 734024, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, кӯчаи Н.Қарабоев 24/3
Тел.: 902688884

Имзои С.Ф. Шердиловаро
тасдиқ мекунам:
сардори раёсати кадрҳо
ва котиботи ДҶТИБКСМ

Ҳабибзода Манучеҳр

Суроға: 734024, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, к. Нисор Муҳаммад 15,
тел.: +992 37 223-12-90,
факс: +992 37 227-19-27;
Сомона: <http://takmili-ihtisos.tj>
E-mail: takmili.ihtisos@mail.ru

«25» август соли 2025